

1. *El fenomen festiu en una societat agrària*

Durant els anys que van del segle XVI al XVIII, en el que es coneix com a edat moderna, L'Hospitalet va mantenir-se gairebé intacte, sense modificacions substancials en la vida dels seus successius habitants. La fesomia de la vila restà, doncs, invariable: «dos petits nuclis, un a l'entorn de l'Hospital, l'altre a tocar de Santa Eulàlia de Provençana; la resta, un conjunt de masies disperses per la Marina –zona d'aiguamolls amb un petit barri de pescadors– i el Samontà, la zona més muntanyosa del terme amb algunes cases de pagès.»¹ L'Hospitalet, durant els segles XVI i XVII, va ser un petit poble, la població del qual, tanmateix, va experimentar un fort creixement al llarg del segle XVIII, per situar-se, com indica l'historiador Jaume Codina, en unes 1.633 persones el 1787.²

La principal activitat dels hospitalencs va ser durant tots aquells anys l'explotació agrícola, amb conreus més diversificats a la zona del pla que a la de la muntanya:

«A la zona del pla predominaven com a productes de conreu els cereals; aquests van ser els que més es van desenvolupar al llarg del període; tenim documentat que es conreava blat, sègol, ordi, mestall i civada. Amb uns índexs més baixos trobem els llegums (bàsicament cigrons i faves), fruita i vinya. [...]

A la zona de la muntanya es collien cereals i raïm i es fa esment de terra erma.»³

Les formes de vida, eminentment pageses i rurals, de L'Hospitalet feren possible una mentalitat molt lligada amb el cicle vital i de treball vinculat amb l'entorn. En aquest context s'anà configurant una ideologia, essencialment popular i religiosa, una de les principals manifestacions de la qual van ser les festes, sentides com a vincles de la comunitat.

Les festes de Sant Roc

La de Sant Roc és una festivitat celebrada el 16 d'agost, i el seu culte és força estès per moltes viles arreu de les contrades catalanes, com ara Barbens, Castellfolit de Riubregós, Ciutadilla, Farrera, Senan, Gualba, Malgrat de Mar, el Molar, Paüls, Santa Coloma de Cervelló, Vielha e Mijaran i moltes altres.⁴ Pel que fa a L'Hospitalet, per determinar els orígens de la festivitat de Sant Roc als actuals barris Centre i Sant Josep cal recular en el temps fins a finals del segle XVI. La prime-

ra referència sobre la celebració festiva sota l'advocació d'aquest sant té data de 1587. Segons Jaume Codina, L'Hospitalet travessava aleshores una conjuntura adversa, manifestant-s'hi un empitjorament de la situació econòmica acompanyat consegüentment d'una profunda alteració social. Del període que Codina bateja com «el temps del trontoll» (1583-1597), la seva investigació informa que «el deteriorament de l'estat econòmic és perceptible ja immediatament després de l'any 1585 amb una sèrie de males collites, precursors directes de la gran pesta del 1589-1590.»⁵ És precisament en un passatge consagrat a exemplificar l'alteració social mitjançant la relació d'un seguit de fets conflictius que s'inclou l'al·lusió a la festa:

«Ruptura violenta de treves amb les armes a la mà, renyines i nafrats, homicidi de Jaume Duran, commoció popular en la festivitat de Sant Roc el 1587 –poc després de la mort de Jaume Duran– i la subsegüent intervenció del veguer de Barcelona prohibint “de exir a la plassa hont se tindran dits balls [al vespre] ab arcabús, pedrenyal, ballesta ni bordó ferrat”.»⁶

Així, doncs, tot i que, a desgrat nostre, no es pugui determinar amb certesa l'inici de la devoció de Sant Roc a L'Hospitalet, ben probablement la celebració de 1587 esmentada per Jaume Codina sigui, a més, la primera vegada que se'n féu. En qualsevol cas, si no va ser el 1587, fóra en un any ben proper quan la vila decidí d'encetar la festivitat en homenatge a Sant Roc.

I és que l'inici de la festa està directament vinculat amb el significat de la mateixa festa. Descartada, per manca de dades, la hipòtesi d'una readaptació per l'Església –com en molts altres casos– d'una celebració pagana encara més antiga, pren força l'argument que vincula la festa a un episodi de pesta. Assistim, doncs, a un cas d'institucionalització d'una festa a través d'un patronatge terapèutic i especialitzat. Sobre la utilitat simbòlica del sant patró cal recordar que

«constitueix una ajuda sobrenatural tant en les necessitats quotidianes com en les calamitats extraordinàries, tant en els accidents i crisis de caràcter privat com en les necessitats públiques. El patró és alhora auxiliador i medecina preventiva, garanteix i allibera, fa propícies les circumstàncies i acompanya.»⁷

Per tant, L'Hospitalet va institucionalitzar Sant Roc com a patró, ateses les seves qualitats terapèutiques, d'ajuda sobrenatural davant circumstàncies adverses, i, doncs, també davant unes adversitats específiques –d'aquí l'especialització del sant– vinculades a epidèmies i, més concretament, a la pesta.

A la veïna ciutat de Barcelona, la devoció a Sant Roc s'instituí, segons Antoni Pladevall, arran de la pesta de 1587 i, a partir d'aquí, s'anà estenent pel país amb ocasió d'altres epidèmies;⁸ en el mateix Pla de Barcelona, per exemple, gairebé 300 anys més tard, Sant Roc fou nomenat copatró de Gràcia amb motiu d'una epidèmia de còlera el 1885.⁹ Com s'observa al quadre 1, on s'inclou una relació cronològica de contagis i avisos de contagi a Barcelona i L'Hospitalet durant la segona meitat del segle XVI, hi van sovintejar força les ocasions de contagis epidèmics. Segons sembla, la gran pandèmia del segle XVI s'esdevingué el 1589,¹⁰ produint gairebé 12.000 víctimes a Barcelona –vegeu el quadre 1. Jaume Codina recull la transcendència de la pandèmia:

«A l'estiu de 1589 ha arribat novament la pesta, però aquesta vegada amb un furor extraordinari. Els morts de Barcelona proclamen que és la més forta del segle: 11.723 víctimes. A L'Hospitalet en desconeixem el nombre a causa de la destrucció dels registres parroquials, però sabem que els morts són enterrats als camps, lluny de la vila on hi ha un cementiri al costat mateix de l'església. Les entrades de la vila són tapiades i guardades. Els jurats assisteixen els atacats de contagi amb provisions i medecines.»¹¹

Tot amb tot, va ser l'epidèmia de gener de 1587, procedent del Gironès i sense víctimes conegudes, la que, al capdavant, donà lloc a la devoció d'agraïment vers el sant per la seva intercessió i, també, la seva proclamació com a copatró tant de Barcelona com de L'Hospitalet.¹²

Per prendre part en l'organització dels actes de devoció al nou sant patró es menà la constitució d'una confraria, la qual va promoure la confecció de un retaule de gran valor artístic per ocupar l'altar principal de l'església parroquial. Aquest retaule va ser encarregat entre 1591 i 1594 al pintor Jaume Huguet, i reflecteix alguns dels passatges de la vida de Sant Roc.

La de Sant Roc era una festa popular, en el sentit que s'anomena popular aquella «festa en la qual els homes i les dones que viuen en una comunitat són protagonistes d'allò que s'hi fa»,¹³ i encara ho era més en el sentit que s'esdevingué punt d'intersecció i confluència entre una cultura popular, pròpia de classes subalternes d'Antic Règim, i una Església maldant per legitimar-se com a instància ideològicament hegemònica. Tot plegat, el fet que, com a resposta a una acció miraculosa o benefactora davant una situació preocupant d'adversitat epidèmica, s'institueixi la devoció local a Sant Roc manifesta la conformació d'una mena de religiositat folklòrica; és a dir, una mena de religiositat popular de classes subalternes en la qual «la religión es

1. Contagis i avisos de contagis a Barcelona i L'Hospitalet (1550- 1600)

any	període	lloc	grau
1556	Juliol	Barcelona	Prevenició
1558	Gener-agost	Barcelona - L'Hospitalet	Contagi general
1560	Juny-novembre	Barcelona - L'Hospitalet	Brots
1561	Maig-agost	Barcelona	Prevenició
1562	Juliol	Barcelona	Prevenició
1563	Febrer-desembre	Barcelona	Prevenició
1564	Maig-juliol	Barcelona - L'Hospitalet	Brots
1580	Agost-setembre	Barcelona	Contagi general
1583	Març	Barcelona	Prevenició
1584	Juliol-agost	Barcelona	Prevenició
1586	Desembre	Barcelona	Prevenició
1587	Gener	Barcelona	Prevenició
1588	Novembre	Barcelona	Prevenició
1589-1590	Agost-gener	Barcelona - L'Hospitalet	Contagi general
1591	Octubre-desembre	Barcelona	Prevenició
1595	Gener	Barcelona	Prevenició
1596	Maig	Barcelona	Prevenició
1597	Octubre	Barcelona	Prevenició
1599	Juny	Barcelona	Prevenició

Font: Antoni SIMON - Jordi ANDREU, «Evolució demogràfica», op. cit., vol. IV, pàg. 139 i Jaume CODINA, *Els pagesos*, op. cit., vol. II, pàg. 5-143

percibida como algo familiar, sensible, directo, milagroso, siendo utilizada como recurso de socorro ante las adversidades de la vida.»¹⁴

D'altra banda, s'operà un procés d'apropiació de la festa en el marc de la imatgeria de les classes subalternes, mitjançant l'articulació, per diferents vies creatives, de disposicions culturals complementàries

tendents a reforçar aquest procés.

En són una mostra palesa tant l'invent de tradicions com la composició de refranys. La transcendència de la devoció, o potser més la pesta que l'originà –amb una més que àmplia presència secular al Pla de Barcelona– incidí força en la imatgeria de les classes subalternes, de tal manera que aviat es crearen algunes «tradicions» a l'entorn de Sant Roc i la pesta. Resulta interessant comprovar com, tot i que Sant Roc mai no va visitar la capital catalana ja que va viure només a França i Itàlia –vegeu la biografia de Sant Roc–, algunes narracions barcelonines fins i tot el fan «ve-

Retaule de Sant Roc. Sant Roc repartint almoïna. S. XVI. Es trobava a l'església parroquial de Santa Eulàlia de Mèrida. Font: Museu de L'Hospitalet.

nir a Barcelona a guarir els malalts d'una pesta terrible que flagel·lava el veïnat».¹⁵ D'altra banda, el folklore català també recull algunes de les seves dites referides a Sant Roc, connectades, sobretot, amb el cicle vital de les classes subalternes que les generaren, com ara aquestes: «Quan Sant Roc tomba l'espatlla, / el temps canvia» com «Sant Roc passat, / temps canviat»; així «Per Sant Roc, / l'avellana surt del foc» com «Per l'agost, / després de Sant Roc, el gos», entre altres.¹⁶

Determinades tant la data probable d'inici de la festa –1587– com també el seu origen i significat –vinculació amb una epidèmia de pesta–, resta descriure, però, el desenvolupament de la festa en si, el seu ritus. Tanmateix, ens toquem amb una mancança de dades i informacions pel que fa als primers anys de la celebració que ens obliga a recórrer, d'entrada, a les descripcions –valuoses i interessants, d'altra banda– que en féu el Baró de Maldà a finals del segle XVIII.

Les descripcions del Baró de Maldà

El Baró de Maldà, aristòcrata rendista barceloní –vegeu-ne la biografia–, va restar vinculat amb la vila de L'Hospitalet, ja que era propietari de dues cases –la Torre Llampada o Torrassa i can Xerricó–, en les quals sovintejaven les seves estades. Habitualment, el baró s'hi desplaçava per gaudir de les festes locals de Sant Roc. En la seva obra *Calaix de sastre*, el baró descriu com van ser, i com va participar-hi, les festes d'un bon grapat d'anys: 1792, 1793, 1795, 1796, 1798, 1799, 1801, 1803, 1804, 1806 i 1807. El baró, que durant les seves estades es relacionà amb els veïns políticament i econòmicament poderosos de la vila i amb les autoritats eclesiàstiques locals, aporta a les planes del seu dietari la visió aristocràtica d'una festa popular.

Durant tot el període que abasten les descripcions del baró, entre 1792 i 1807, el desenvolupament de les diferents edicions de la

Retaula de Sant Roc. Sant Roc assistint als malalts. S. XVI. Es trobava a l'església parroquial de Santa Eulàlia de Mèrida. Font: Museu de L'Hospitalet.

feita major mostren una observança monocorde i sense innovacions del ritual festiu a partir de l'alternança i complementació entre la celebració sacra i la celebració profana.

Repassem, doncs, les activitats que s'hi feien any rere any, exemptes de modificacions, descrites minuciosament pel baró.¹⁷ Primerament cal dir que, en realitat, la festa durava dos dies: el 16 i el 17 d'agost; festivitats de Sant Roc i dels Sants Màrtirs, respectivament. Aquestes dates, en algunes ocasions, es modificaren per passar la festa al diumenge i dilluns següents. Així, doncs, era una festa susceptible de ser desplaçada mínimament en el calendari, a fi i efecte de realçar la seva transcendència simbòlica amb la celebració en diumenge. I és que s'ha de tenir en compte la centralitat de la festa de Sant Roc en el calendari festiu local; en la resposta a la pregunta de «Si hay muchas fiestas en que no trabajan los vecinos además de las de la iglesia, y la causa de ello», formulada al qüestionari de Francisco de Zamora, de l'Audiència de Barcelona, contestada per Fèlix Norta, regidor i llaurador, el 1789, s'informa que a L'Hospitalet «hay tres fiestas del año dedicadas a los Patronos del pueblo»,¹⁸ però d'aquestes la que esdevingué festa major de la vila fou la de Sant Roc.

Fonamentalment, la festa de Sant Roc, com la resta de festes a l'època moderna, era una celebració barroca caracteritzada per l'ostentació –sovint pot ser considerada com un referent fefaent de l'estatus social dels individus–, especialment als actes litúrgics; però, també, era una celebració d'exteriorització, que es desenvolupava en els carrers o els indrets públics, com la Plaça o la Tanca del Joc de la Pilota, on es manifestava la seva necessitat d'exteriorització.¹⁹

La festa major, a finals del segle XVIII, s'articulava a partir de dues activitats que, en si, representaven la dualitat simbòlica entre la sacralitat i el profà: la missa i el ball. S'hi operava en la celebració l'alternança d'elements religiosos i de culte, en una dimensió sacra, i d'elements lúdics i d'esbargiment col·lectius, en una dimensió profana. Aquests dos vessants de la celebració, tot i semblar aliens entre si, no ho eren gens, per tal com hi havia elements que actuaven de punt de connexió, com ara la música –en tant que acció, objecte de la festa– i les confraries –en tant que actors, participants en la festa; aquesta connexió es produïa en el moment en què elements propis d'un vessant interactuaven dins l'altre vessant. D'una banda, la música, en essència oberta, dinàmica i rítmica –i, doncs, també, profana–, era emprada per l'Església com a complement de la nova teatralitat que adquiria l'acte religiós col·lectiu, la missa. Així, s'interioritzà la música –el baró parlava dels «Goigs de Sant Roch», per exemple–, de la mateixa manera que es guarniren els espais físics –«il·luminat que quedaba lo Altar de Sant Roch y adornat al ús

GOIGS EN LLOANÇA DEL GLORIOS SANT ROC

QUE ES VENERA A LA PARRÒQUIA DE SANTA EULÀLIA
DE LA CIUTAT D'HOSPITALET DE LLOBREGAT

LA SEVA FESTA

16 D'AGOST

TORNADA

*Vós que sou tan bo i tan noble
—oh, Sant Roc miraculós!—,
preserveu el nostre poble
de la pesta i mal danyós.*

Déu, ja al néixer us saludava
com un do baixat del Cel:
una creu roja us posava
en senyal de fill fidel.
I la vostra mare, pia,
us-ensenya de petit,
lloar el Dolç Nom de Maria,
i se us filtra a l'esperit.

Vós que...

Bé coneix la mare vostra
que senti la pietat,
i la Verge, Mare nostra,
us admira la bondat.
Als vint anys, el pare i mare,
sol us deixen, opulent...
I amb Jesús, que se us acara,
se us anava el pensament.

Vós que...

Lletra: Francesc Mas i Abril

Preneu tota la riquesa
i als pobres vau repartir.
Eixint del poble, amb destresa,
us vestiu de pelegrí.
Empreneu, content, la via,
porta en porta aneu captant.
A Toscana entreu un dia:
Pesta greu l'està aterrorant.

Vós que...

D'Amor l'ànima amarada
sou servent de l'hospital,
i la gent més apesada
rep un raig celestial.
En Nom de Déu s'administra,
la Senyal fent de la Creu...
Pestilència no es registra:
la ciutat neta se'n veu.

Vós que...

Mes, sabent que a Romania
fa la pesta mortaldat,
allà sou, i nit i dia,
practicant la caritat.

Només la vostra presència
retornava la salut.
—Divinal, pura influència,
la epidèmia ha rebut!—

Vós que...

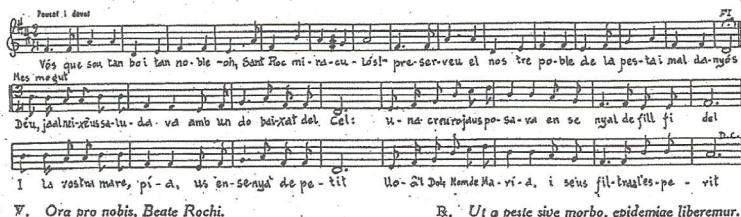
Us veieu locat de pesta
i fugia per no apesiar.
Mes, un gos, que fidel resta,
cada dia us porta un pa.
Un doll d'aigua cristal·lina
trametia-us el bon Déu.
Com que l'aigua era divina
us guareix sens senyal lleu.

Vós que...

Partiu vers la vostra terra.
Per espia foreu pres...
Amb cinc anys, sou la desferia
d'aquell sant tan bo i després.
A la càrrec s'extingia
una vida tota Amor.
bo i lloant Déu i Maria
i Jesús Nostre Senyor.

Vós que...

Música: Samuel Mas i Badenes

V. Ora pro nobis, Beate Rochi.

R. Ut a peste sine morbo, epidemiae liberemur.

OREMUS

Deus, qui Beate Rochi, Confessoris tui, annua solemnitate laetificas, concede propitius, ut cujus natalitia colimus, etiam actiones imitemur. Per Christum Dominum nostrum. - R. Amen.

(AMB LLICÈNCIA ECLISIÀSTICA)

popular»²⁰ i, tot plegat, es parlava de la «funció» religiosa. De l'altra, hi havia una exteriorització de la religiositat fora del temple, amb la processó de Sant Roc, en la qual prenen part activa els membres de la confraria —«els confreres de Sant Roch».²¹

La descripció que en féu el baró a *Calaix de sastre* presenta l'alternança i successió de missa i balls al llarg dels dos dies de celebracions. A la diada de Sant Roc, missa i processó pel matí; a la tarda, missa i balls, que se seguien a la nit. A l'endemà, altrament, hi havia un programa similar, llevat pel que fa a la processó. De la festa de 1792, el baró informa sobre la missa:

«Là he ohit Instruments músichs dalt al Cor, y temprats que+ls han hagut los músichs, ab lo Clarí de allò ben penetrant, y a ratos la flauta dolça, han Comensat a Cantar los Goigs de Sant Roch, y lo Capellà Vicari mossèn Francesch espinàs ab la Capa pluvial encarnada, que me ha paregut gra de turch ab floretas blancas, acompanyat dels Proms, Confreres de Sant Roch, administradors, Sagristans o què sé yo què, ab sos blandons a+la usansa de la terra, han anat a la Capella del Sant per cantar el tal Capellà lo Oremus. Deprés, dexada la Capa y Revestit ab la Casulla, ha Celebrat resada en lo Altar major la missa matinal, y cop de rotllo de Campanas al Comensar la Santa missa, y los músichs dalt al Cor cop de bufar y tocar.»²²

De l'existència d'aquesta confraria esmentada pel baró hi ha referències datades el 1683, quan es van produir altercats en la processó del Corpus i «hi van haver d'intervenir les autoritats eclesiàstiques per posar fi a les baralles començades per fills de la parròquia davant els membres de la confraria de Sant Roc, tots ells forasters i que acostumaven a anar pel cantó dret de la processó, la qual cosa els naturals de L'Hospitalet volien canviar.»²³

Tot seguit, s'hi feia la processó per la vila i novament l'ofici religiós a l'interior del temple. En aquesta missa era tradicional la presència de religiosos d'altres parròquies properes i, també, que fos un d'ells —cada any diferent, creant una mica d'expectació— qui fes «lo Sermó Panegírich a Sant Roch Gloriós».

Pel que fa al més profà vessant lúdic i d'esbargiment de la festivitats, el baró també n'informà. En els «saraus» comunitaris el protagonisme requeia en el jovent, que prenia part en ocasions varies en els balls que s'hi feien, tant en la Plaça com a la Tanca del Joch de la Pilota, llocs que van assolir d'aquesta manera la categoria de públics, a diferència dels patis privats dels habitatges. Els dos balls que s'hi dansaven eren la contradansa —ball de bastons— i la balsa: «rodant las donas endevant y los hòmens reculant com los corders, y los peus com

los que trepitjan rahims, y un que anyadia alguns brincos endetràs.»²⁴ Deven a l'eminent folklorista Amades la descripció posterior de l'esmentada dansa: «El majoral de Sant Roc, amb un gran sotacopa de flors a una mà i una almorratxa a l'altra, es passejava pel clos per tal d'induir els galants a comprar una flor per a llurs balladores, mentre que ell les ruixava amb l'aigua-ros, el perfum del qual impregnava tot el ball.»²⁵

De la transcendència de la festa, en són una mostra les constants al·lusions al tràfec de gent, amunt i avall, que voltava pel poble: «encadenament de silles vollants, birlotxos, carros, cotxes i demás ambarassos de taules de torrat, gent i broma, que se'n passava l claror amb tanta pols, hem eixit a plaça, i caos declarat en tot lo circuit» i «de tant en tant alguna música se ohia y tabola de Sillas volants per lo Carrer de ants o vinents, y bulla, com que en lo Hospitalet era nit de bulla.»²⁶ A més, també era freqüent que hi hagués aflluència de gent forana, especialment de Barcelona, que concorria a L'Hospitalet, «on tenien fama de fer balls molt lluïts».²⁷

Annex al capítol «El fenomen festiu en una societat agrària»

Biografia de Sant Roc

Juntament amb Sant Sebastià –la festivitat del qual se celebra a l'altre extrem del calendari: el 20 de gener–, Sant Roc és considerat el defensor contra les pestes i altres malalties contagioses, i el seu culte és estès per bona part d'Europa, especialment pel sud mediterrani. A Sant Roc li han estat atribuïts nombrosos miracles curatius, glossats per força llegendes. En qualsevol cas, la seva vida i miracles són recollits a partir de la *Llegenda àuria* de Iacopo de Voragine.

En Roc va néixer, fill d'una família noble, el 1282 a la ciutat de Montpeller, aleshores integrada en els dominis del rei Jaume II de Mallorca. Ja en la seva infància i joventut, en Roc va donar mostres de la seva pietat, amb l'exercici de nombroses penitències. Fou a l'edat de 19 anys que quedà orfe i decidí de vendre-s'ho tot i fer-ne repartiment entre els pobres i necessitats. Lliure de qualsevol possessió, marxà de pelegrí a Roma. En aquells moments, a comen-

çaments del segle XIV, la pesta assolava moltes ciutats d'Itàlia; en Roc féu un periple miraculós i per les viles on passà –Acquasendente, Cesana i d'altres– guarí d'aquesta malaltia els afectats tot fent-los el senyal de la creu. A Roma, on va romandre tres anys, actuà semblantment, i va arribar a ser presentat davant del Papa, Benedicte VI. A la seva estada a Mescència, Roc s'encomanà la malaltia, patint especialment unes nafres en una cama. Aleshores, es retirà a una cova per tal de morir-hi. Tanmateix, un gos del veïnat el va ajudar a sobreviure-hi portant-li pa diàriament. D'un plegat, es guarí de la malaltia i decidí d'emprendre, acompanyat des d'aleshores pel gos, el pelegrinatge en sentit contrari: vers Santiago de Compostel·la.

Pel camí, al seu pas per Montpeller, la seva ciutat natal, fou arrestat per rodamón i, sense manifestar la seva identitat, empresonat. Després de cinc anys de captiveri, hi acabà morint-se el 16 d'agost de 1319.

Biografia del Baró de Maldà

Rafael d'Amat i de Cortada va néixer a Barcelona el 10 de juliol de 1746 i va morir-hi el 1819. Fill d'Antoni d'Amat i de Junyent i de Maria Teresa de Cortada i de Senjust, heretà la baronia de Maldà i Maldanell amb propietat de terres a les Garrigues; a més, altres propietats del baró van ser les dues cases de Barcelona –la «casa grande Cortada» i la casa Cortada,

on residia habitualment– i diverses als pobles de l'entorn: can Peixau, a Badalona; la Torre d'Esplugues o can Cortada, a Esplugues de Llobregat; i la Torre Llampada o la Torrasa i can Xerricó, a L'Hospitalet de Llobregat.

De jove va estudiar humanitats al barceloní col·legi de Cordelles, un aristocràtic centre jesuïta que també era conegut com a

Seminari de Nobles. El 24 de novembre de 1766, amb 20 anys, es casà amb la seva cosina Esperança Amat i Rocabertí, filla del marquès de Castellbell. Fruit d'aquest matrimoni van néixer vuit fills, dels qual van sobreviure tres fills i tres filles: Rafel, Gaietà (Tano) i Tonet Maria; i Maria Escolàstica, que es casà amb el seu cosí, el marquès de Castellbell, Maria Teresa i Maria Felipa, monges de clausura al Monestir Reial de Nostra Senyora de Jonqueres, a Barcelona. Membre de la noblesa rendista, el Baró de Maldà va viure sempre a Barcelona, a la casa Cortada. Amb tot, viatjà mantes vegades per les rodalies de Barcelona, on sovint va fer estades —«estances» o «jornals», segons ell— a les seves propietats properes de Badalona, Esplugues i L'Hospitalet, però també a les més llunyanes terres de la baronia, a l'Urgell, la Segarra i l'Empordà, i, altrament, en altres pobles d'arreu del Principat, com ara Vic, Berga i Vilalba, on residí exiliat quan, durant la guerra de la Independència, Barcelona restà

ocupada per les tropes franceses.

Rafael d'Amat, en qualsevol cas, no és conegut per la seva condició de noble, sinó per la d'escriptor. Gairebé sense interrompre la redacció, entre 1769 i 1819 va escriure un dietari, que batejà amb el títol de *Calaix de sastre* i que encapçalà amb el text següent: «Calaix de sastre en que se explicará tot quant và succehint en Barcelona y vehinat desde mitg any de 1769. A las que seguirán las dels demás anys esdevenidores, per divertiment del autor, y sos oyents. adnexas en el dic Catalix de Sastre las mes mínimas frioleras.» L'obra és formada per setanta-un volums que recullen la narració minuciosa i amb una gran riquesa de detalls de la vida del baró i de l'entorn en el qual es desenvolupà. Com s'assenyala a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, «ultra el seu valor documental de dietari, [...és] una de les obres més importants de la narrativa en llengua catalana produïda entre el segle XV i el segle XIX».

La Festa Major de 1770

Reproduïm a continuació un fragment de l'obra *Miscel·lània de viatges i festes majors* (edició a cura de Margarida Aritzeta. Barcelona: Barcino, 1994) en el qual el Baró de Maldà descriu la festa major de L'Hospitalet celebrada el 1770.

«Dia 19 de agost en est any 1770.

Se traslada la festa del gloriós Sant Roch en lo poble de L'Hospitalet a est dia, diumenge, per haver recaygut en dijous 16, vigília de abstinència per ser divendres. Y diumenge, per tots caps, és festa de precepte, no podent-se treballar, fora de al-

guna molt legítima causa. No hi ha que dubtar que en tal translació festiva la carn de pèl, de llana y de ploma sobraria en moltes de las taulas de aquella bona gent, ab repetició de axarop de pàmpul més de agua y vi, y no agua sola.

[...]

Des de allí, tot seguit, formant quadrilla, anàrem dret a la plasa per vèurer a tota aquella tabola de gent de un y altre sexo, anant lo tros de carrer vehí de dita plasa com curs de professó en Barcelona en la Semana Santa y octava de Corpus, o com

aplech de fira o turrat. Tot aquell aplech se reduhia a broma arreplegada a la dansa de la plasa, així mateix corrent la broma per el carrer, reduint-se en lletjas y bonicas caras, algo de flantum o afarum barrejat, que podia a xinxas, vèurer vestuaris vârios en aquells y aquellas, enrahonar uns ab altres en los dos sexes, molta gent mûurer broma o armar bulla, mesclant-s'i algunes barallas y camorras, que tals apleschs solen produhir en molta gent que no té crianza.

La gent que ocupaba lo carrer, butigas, entradas, finestras y balcons, bé que tals balcons rars en aquellas casas, era la més de l'art de pagès y la restant molta de menestraleta y menestral de Barcelona (pàtria de l'autor), marchants y marchantas, senyorías pocas y menos frares y capellans. Los embarazos en aquell carrer de L'Hospitalet de tanta pestara de sillas volants, carros entoldats o envelats y sense envelar, és dir carretas, coches de lloguer y de alguns senyors, burros, machos, caballerias y demás carabasseries, idicàban bastant lo chaos que allí havia de totas clases de personas, edats y condicions.

Al passar nosaltres lateralment per la iglésia parroquial, a dextris, entràrem per rezar un poch a Déu Nostre Senyor primerament, y después a Sant Roch gloriós, per qui-s feya la festa. Llavoras en aquella iglésia los monjos o escolans majors, sagristans o los administradors de la venidera festa dels sants màrtirs, anàban de tràfach en compòndrer los candeleros ab ciris y arreglar floreras en lo altar major per la venidera festa, de unas sagradas relíquias de màrtirs, fundació del quòdam senyor ardiaca Molinas, que las portà de Roma, y tota la iglésia exalaba suau fragància de espígol y romaní, que no anàban ab escasez tal[s]

herbas odoríferas, que confortàban a hom lo nas a tenir-lo ben destapat, lo que també se sol parcticar en vârias iglésias de Catalunya en festas majors, en las de Barcelona y en las festas de carrers ahont hi ha capelletes de algun sant o santa.

Des de la iglésia, havent-me paregut haver-me quedat un rato sol a rezar, me torní a unir ab tota ma quadrill, anant-nos-hen a vèurer la dansa en la plassa.

Arribats que haguérem, pujàrem a la casa del fuster, que-s diu Ferrer, a la cantonada de la plaza dintre de la se ballada. La tal casa del fuster estava ocupadíssima de gent de un altre sexo, de manera que poder-se vèurer la dansa des de las finestras era impossible.

[...]

Después seguia tota la turba popular y forastera, que ballaba serpejant la plaza en las alemandas, ruedas y sardanas y també los hòmens caminant com los corders, és dir reculant, y las balladoras avansant lo pas.

De contradansas, ignoro si ne ballaren alguna, lo cert és que un hom, voy ballant ficat entre aquella turba, no descuydaba de escórrer las bossas de aquestos y de aquells, per vida de la sota de bastos, fent-lus drincar la plata en la de la sotacopa, a no ser que fos plata de xeringas, que és molt y molt més barata. Las balladoras se honràban ab los vanos y los balladors, prou escurats de butxaca, corrían la broma, fent-lus asperges aquella plaga ab la borratxa plena de aigua-ros, del qual no-n fugen los diables, sí que los asperges ab aigua beneytà.

[...]

Saludats y visca molts anys a aquell senyor rector, tornàrem a la plasa acompanyats dels senyors de Alemany y del doc-

tor Cervera, capellà prou expedit. En dita plaza se feya ya la última danza, que se'n deya lo ball del ciri y, a no rèbrer equipació dúyan los balladors lo ciri apagat fent posturas ab ell a la balladora. Y en la nit en tal ball los ciris encesos haurían ab ells format las figuras en las parejas del ball y tert, olt la lluminària en la varietat de sas posicions.

[...]

Mentres que nos encaminàbam a casa Xarricó per tornar-nos-hen des de allí a Esplugas, comensà lo repich de las campanas per avís a la gent al cant solemne de las completas a honor dels sants màrtirs. A fes que bé-ns atabalaren mentres que passàbam per lo carrer: la campana grossa comensà a balancejar-se dins y fora dels finestral del campanar

ab ajuda de alguns hòmens o xicots agar-rats ab la corda, ab tanca de batallada que se?ns entraba al cervell y més sent lo campanar baix. La segona campana no tocaba per ser trencada, ab tot que se venta a aquell tros de campana quant fa mal temps. Las dos chiquetas, baru espinguet que trèyan al repicar-se.

Nosaltres, ya satisfets de tota aquella bullícia, nos hen tornàrem a Esplugas cap amunt per lo camí perillós de las timbas, sens deixar-hi los ossos, sí que tots sencerets los tornàrem a Esplugas, és dir que (a Déu gràcias) no prenguérem la menor desgràcia y passàrem una nit de àngels. Lo endemà tornàrem a la tarde a L'Hospitalet, pensant-nos traobar-hi bulla y qui sap ya ahont passaba, per no ohir-se?n ya cap des de casa d'en Xarricó.»